

Întrepătrunderea curentelor de idei ce au generat progresul științific — cultural al omenirii constituie un aspect ce se cuvine deseori subliniat. În veacurile ce s-au scurs, transmiterea cunoștințelor a variat sub aspect tehnic; multă vreme ea se făcea oral, prin deplasarea persoanelor sau în scris. Circulația manuscriselor — iar apoi a tipăriturilor — a jucat un mare rol în difuzarea creației spiritului omenesc.

Uneori, importante valori culturale — reflectind un circuit complex, după cum o dezvăluie însemnările marginale de pe manuscrise și cărți — au parcurs mari distanțe, păstrându-se și azi cu grijă în muzee, biblioteci etc. din afara granițelor naționale în care fuseseră elaborate. De pildă, trei tetraevanghele ale lui Teodor Mărișescu se păstrează în Muzeul Istoric de la Moscova. Manuscrise și alte realizări din patrimoniul poporului nostru au fost din timp identificate la Oxford, München, Viena. Un sondaj făcut la Biblioteca de stat din capitala Bavariei semnalează acolo două interesante manuscrise din timpul domniei lui Ștefan cel Mare: unul datat din 1466, iar celălalt din 1493.

Opera din 1466, denumită uneori „Der Münchener Kodex”, a fost scrisă în localitatea românească Troțuș din Moldova. Se refugiase acolo o comunitate venită din vest, prigonită de organele inchiziției ce urmăreau distrugerea învățurii huseite.

Enoriașii huseiți nu numai că au găsit atunci adăpost și protecție în sinul populației românești, dar, simțindu-se bine pe noile meleaguri, au rămas definitiv acolo, unde-și puteau exercita liber convingerile religioase, în care vedeau un component specific al libertății conștiinței, revendicată de epoca modernă. „Der Münchener Kodex” cunoaște o ediție în 1958—1959 la Wiesbaden.

Al doilea manuscris, elaborat în mănăstirea Ncamț, a fost terminat la 26 octombrie 1493. El este opera cunoscutului diacon Teodor Mărișescu, autor al celor trei tetraevanghele păstrate la Moscova, și al unei întregi serii de opere în care abundă măiestria lui de miniaturist. Din miniaturile müncheneze, N. Iorga a publicat o serie de imagini în alb-negru; originalele sînt polichrome.

La valoarea frescelor laice din Principate se adaugă astfel realizările din miniaturistică. Școala miniaturistilor din Moldova, între care și Teodor Mărișescu, nu s-a mărginit la o execuție fidelă, de pe modele prescrise, obligatorii.

În spirit renescentist, lucrările acestui miniaturist, ca și ale celorlalți din școala românească a epocii, prezintă o anumită tonalitate a portretelor și desenelor, o pronunțată finețe a gustului artistic, după cum aprecia N. Iorga. De reținut că aceste particularități rămîn constante în timp și în lucrările similare din veacul următor. Hașdeu n-a ignorat existența codicelui din 1493. O mențiune din august 1868, scrisă în limba germană pe fața interioară a copertii finale, ne informează că eruditul român Hașdeu a solicitat și obținut fotografierea la München a miniaturilor respective, care i-au fost colorate apoi cu grijă după original. În 1970 s-a tipărit la München „Treasures of the Bavarian State Library”, unde, între alte lucrări de valoare, păstrate la secția manuscrise a Bibliotecii müncheneze de stat, figurează catalogate și cele două manuscrise de mai sus.

Aflate pînă către anul 1500 într-o fază incipientă, elementele artistice specifice Renașterii continuă la noi și în secolul al XVI-lea, cînd li se alătură noi dovezi din alte domenii de dezvoltare specifică a poporului român. Deși nu putea fi încă vorba de perioada destrămării feudalismului și apariției capitalismului în Principate,

apar totuși sporadic cărți de știință în Transilvania. Rațiunea începea deci să înfrîngă misticismul și ignoranța. În Moldova, pe vremea domniei unor urmași ai lui Ștefan cel Mare nu se produce o veritabilă revoluție intelectuală și artistică, dar apare totuși în germene rațiunea ce-și revendică suveranitatea în gîndire, în ciuda opreliștilor și deselor războaie de apărare în care se afla angajată țara. La Iași și Putna se scriu lucrări despre antichitate, iar altele de medicină și matematică. Sub acest raport, rămîn elocvente lucrările semnate într-un catalog al Bibliotecii ieșene din secolul al XIX-lea, potrivit căruia ea poseda atunci între altele și: *Istoria Greciei*, Iași, 1543, vol. I în 8°, complet; *Tratat de filosofie*, Iași, 1543, în 8°, complet; *Tratat de algebră*, Iași, 1543, vol. I, în 8°, complet; *Tratat de medicină*, Putna, 1543, vol. I, în 8°, complet; *Antoine* (protopsaltul minăstirii Putna), *Psaltichie greacă*, 1543, col. II, în 8°, etc.

Se pot deduce, drept concluzie, următoarele:

Știința și cultura românească, de dimensiuni specifice, a iradiat și peste graniță, la distanțe și în forme variate. În secolele XV—XVI, se cunosc elemente fragmentare caracteristice Renașterii. Aceste elemente se înfățișează structural izolate și frontul lor abordează deopotrivă tărîmul artei (miniaturile) și științei acelor vremuri. Proba lor materială o formează, alături de unele lucrări științifice (menționate documentar la Putna, Brașov, Iași, etc.) și manuscrise cu bogate miniaturi detașate de severele canoane ale absolutismului clerical.